

आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को आर्थिक तथा वित्तीय स्थितिको समीक्षा

३. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को मौद्रिक नीति २०६४ साउन ७ गते सार्वजनिक गरेपछिको यस अवधिमा विश्व र नेपाली परिवेशमा विकसित घटनाक्रमहरूले नेपाली अर्थतन्त्रमा केही सकारात्मक परिवर्तन ल्याएको छ भने केही चुनौती थपेको छ। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को मौद्रिक नीतिको मध्यावधि समीक्षामा विश्व र नेपाली परिवेशमा विकसित केही घटनाक्रमहरूको विश्लेषणसहित उल्लेख भइसकेको छ।
४. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो त्रयमासमा संयुक्त राज्य अमेरिकाको आवास कर्जा बजारमा सङ्कट आयो। जसले समग्र कर्जा र तरलता सङ्कट निम्त्यायो। यसबाट संयुक्त राज्य अमेरिकाका साथै पश्चिमी युरोपियन मुलुकहरूको शेयर र मुद्रा बजारमा उतारचढाव आयो। अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोषले सन् २००८ जुलाई १७ मा सार्वजनिक गरेको वर्ल्ड इकोनोमिक आउटलुक अपडेटमा विकसित मुलुकहरूमा देखापरेको वित्तीय सङ्कटका कारण विश्व आर्थिक वृद्धिदर न्यून रहने प्रवृत्ति यथावत रहेको तर मुद्रास्फीतिकारी चाप बढेको उल्लेख गरेको छ। कोषले सन् २००७ मा विश्व उत्पादन वृद्धि ५.० प्रतिशत रहेकोमा सन् २००८ मा ४.१ प्रतिशतमा झर्ने प्रक्षेपण गरेको छ। विकसित मुलुकहरूको आर्थिक वृद्धि सन् २००७ मा २.७ प्रतिशत रहेकोमा सन् २००८ मा १.७ प्रतिशतमा झर्ने कोषको प्रक्षेपण छ। त्यस्तैगरी, उदीयमान तथा विकासशील मुलुकहरूको आर्थिक वृद्धिदर सन् २००७ मा ८.० प्रतिशत रहेकोमा सन् २००८ मा ६.९ प्रतिशतमा ओर्लने कोषको प्रक्षेपण छ। कोषले सन् २००७ मा विकसित मुलुकहरूको उपभोक्ता मुद्रास्फीति २.२ प्रतिशत रहेकोमा सन् २००८ मा ३.४ प्रतिशत पुग्ने प्रक्षेपण गरेको छ। उदीयमान तथा विकासशील मुलुकहरूमा उपभोक्ता मुद्रास्फीति सन् २००७ को ६.४ प्रतिशतबाट सन् २००८ मा ९.१ प्रतिशत पुग्ने कोषको प्रक्षेपण छ।
५. विकसित मुलुकहरूमा देखिएको आर्थिक शिथिलताको प्रभाव त्यसतर्फ हुने नेपाली वस्तु निर्यातमा केही हदसम्म परेको छ। तथापि आन्तरिक मागमा आएको विस्तारका कारण आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा नेपालको कुल गार्हस्थ्य उत्पादन वृद्धिदरमा सुधार आएको छ। केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागका अनुसार आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा कुल गार्हस्थ्य उत्पादन वृद्धिदर उत्पादक मूल्यमा ३.२ प्रतिशत रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा ४.७ प्रतिशत रहेको अनुमान छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा आधारभूत मूल्यमा कुल गार्हस्थ्य उत्पादन वृद्धिदर २.६ प्रतिशत रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा ५.६ प्रतिशत रहने केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागको अनुमान छ।
६. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा आर्थिक वृद्धिदरमा सुधार आउनाको प्रमुख आधार यथार्थ कुल गार्हस्थ्य उत्पादनमा ३६.० प्रतिशत योगदान रहेको कृषि क्षेत्रको उत्पादन विस्तार रहेको छ। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा कृषि क्षेत्रको उत्पादन वृद्धि ५.७ प्रतिशत रहेको अनुमान छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा कृषि क्षेत्रको उत्पादन वृद्धि ०.९ प्रतिशत मात्र रहेको थियो। अघिल्ला तीन वर्षहरूमा लगातार घटिरहेको धानको उत्पादन मौसमी अनुकूलताका कारण उल्लेख्य १६.८ प्रतिशतले बढेकोले आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा कृषि क्षेत्रको उत्पादनमा सन्तोषजनक विस्तार आएको हो।

७. गैरकृषि क्षेत्रतर्फ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा उद्योग क्षेत्रको वृद्धिदर घटेको छ भने सेवा क्षेत्रको वृद्धिदरमा सुधार आएको छ। सेवा क्षेत्रतर्फ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा वित्तीय मध्यस्थता उपक्षेत्रको मूल्य अभिवृद्धि १३.८ प्रतिशतले भएको छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा यस उपक्षेत्रको मूल्य अभिवृद्धि ११.४ प्रतिशत रहेको थियो। त्यस्तैगरी, आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को आर्थिक वृद्धिदरको अन्य आधारको रूपमा सामुदायिक, सामाजिक तथा व्यक्तिगत सेवाहरू, स्वास्थ्य तथा सामाजिक कार्य, होटल तथा रेष्टुरेन्ट र थोक तथा खुद्रा व्यापार क्षेत्रको विस्तार रहेको छ।
८. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा आर्थिक गतिविधिहरूमा अनुकूल र प्रतिकूल प्रभाव पार्ने कारक तत्वहरूको सम्मिश्रण रह्यो। अनुकूल कारक तत्वहरूमध्ये मौसमी सुधारले कृषि उत्पादनमा सुधार ल्याउन मद्दत पुऱ्यायो। समग्र शान्ति सुरक्षामा आएको सुधारले पर्यटन क्षेत्रमा विस्तार ल्याउन सहयोग पुऱ्यायो। वित्तीय क्षेत्रमा आएको विस्तारले घरजग्गा तथा व्यावसायिक सेवाहरू र निजी क्षेत्रको आवास तथा गैरआवास निर्माण विकासमा सकारात्मक प्रभाव पाऱ्यो। नेपाली कामदारहरूले विदेशबाट पठाएको विप्रेषणमा भएको उल्लेख्य वृद्धिले नेपाली अर्थतन्त्रलाई गति प्रदान गर्न महत्वपूर्ण भूमिका खेल्यो।
९. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा विद्युत् लोडसेडिङ्गले अर्थतन्त्रमा प्रतिकूल वातावरण सिर्जना गर्‍यो। साताको ६ घण्टाको दरले लोडसेडिङ्ग भइरहेकोमा २०६४ पुस २० देखि नेपाल विद्युत् प्राधिकरणले साताको पन्ध्र घण्टाको दरले लोडसेडिङ्गको सूचना प्रकाशित गर्‍यो। त्यसपछि २०६४ पुस २६ देखि साताको ३६ घण्टा र २०६४ माघ १८ देखि साताको ४८ घण्टासम्म लोडसेडिङ्गको स्थिति रह्यो। गर्मीको कारण हिउँ पगलन तथा पानी पर्न थालेकोले नदीहरूको जलस्तरमा वृद्धि भएको र कुलेखानी २ तथा खिम्ती जलविद्युत् गृहमा मर्मत सम्भार हुन गएकोले २०६५ जेष्ठ २२ देखि २०६५ भाद्र १० सम्म हप्ताको पाँच घण्टा मात्र लोडसेडिङ्गको स्थिति रहेको थियो। २०६५ भाद्र ११ देखि लोडसेडिङ्गको समयावधि फेरी बढेको छ। विगतमा भएको लामो समयसम्मको लोडसेडिङ्गले उत्पादन लागत बढाई औद्योगिक उत्पादनमा प्रतिकूल असर पाऱ्यो। यसको प्रभाव समेतले गर्दा केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागका अनुसार आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा औद्योगिक उत्पादन सूचकाङ्क १.४ प्रतिशतले घटेको छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा औद्योगिक उत्पादन सूचकाङ्क २.६ प्रतिशतले बढेको थियो। प्लाष्टिक वस्तुहरूको उत्पादन ८.६ प्रतिशत, वनस्पति घ्यूको १९.६ प्रतिशत, तयारी पोशाकको १६.३ प्रतिशत र ऊनी गलैँचाको ५.२ प्रतिशतले गिरावट आएकोले आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा औद्योगिक उत्पादन सूचकाङ्क घटेको हो। आन्तरिक खपत हुने फलामे छड तथा पाता, बियर, ईटा, बिस्कुट, चिनी, चाउचाउ र प्रशोधित चियाजस्ता वस्तुहरूको उत्पादनमा भने समीक्षा वर्षमा विस्तार आएको छ।
१०. नेपाली अर्थतन्त्रमा प्रतिकूल असर पार्ने अन्य कारक तत्वहरूमध्ये शिथिल वस्तु निर्यात प्रमुख रहेको छ। शिथिल वस्तु निर्यातले औद्योगिक उत्पादन र रोजगारीमा प्रतिकूल असर पारेको छ। अन्तर्राष्ट्रिय बजारमा कच्चा तेलमा भएको मूल्य वृद्धिअनुसार नेपालमा पेट्रोलियम पदार्थको मूल्यमा समायोजन नगरिएकोले पेट्रोलियम पदार्थहरूको आपूर्तिमा समय समयमा अड्चन आउने गरेको छ। यसका साथै बेलाबखतमा लामो समयसम्म हुने सडक अवरुद्ध, बन्द, हडतालले पनि आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा नेपाली अर्थतन्त्रमा प्रतिकूल प्रभाव पाऱ्यो।

११. मूल्य स्थितितर्फ, आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा वार्षिक औसत उपभोक्ता मुद्रास्फीति ७.७ प्रतिशत रहेको छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा वार्षिक औसत मुद्रास्फीति ६.४ प्रतिशत रहेको थियो। वार्षिक बिन्दुगत उपभोक्ता मुद्रास्फीति २०६४ असारमा ५.१ प्रतिशत रहेकोमा २०६५ असारमा १२.१ प्रतिशत रह्यो। २०६५ श्रावण महिनामा वार्षिक बिन्दुगत उपभोक्ता मुद्रास्फीति १३.१ प्रतिशत रहेको छ। २०६४ श्रावणमा सो मुद्रास्फीति ६.३ प्रतिशत रहेको थियो। उच्च मूल्य वृद्धि नेपालको मात्र समस्या होइन। विश्वस्तरमा नै उच्च मूल्य वृद्धि प्रमुख आर्थिक समस्याको रूपमा देखापरेको छ। खाद्यान्न, निर्माण सामाग्री र इन्धनको उच्च मूल्य वृद्धिको कारण विश्वव्यापी रूपमा मुद्रास्फीतिकारी चापको स्थिति उत्पन्न भएको हो। नेपालमा पनि इन्धन, खाद्यान्न र निर्माण सामाग्रीको उच्च मूल्य वृद्धिका कारण मुद्रास्फीतिमा चापको स्थिति देखिएको हो। अघिल्लो वर्षको तुलनामा आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा मूल्य वृद्धि उच्च रहे तापनि दक्षिण एशियाली र अन्य विकासोन्मुख मुलुकहरूको भन्दा नेपालमा मूल्य वृद्धि न्यून नै छ।
१२. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा नेपालको बाह्य क्षेत्रतर्फ मिश्रित प्रवृत्तिहरू देखिएका छन्। व्यापार घाटामा विस्तार आए तापनि समग्र शोधनान्तर बचत उल्लेख्य मात्रामा रहेको छ। कुल आयात उल्लेख्य बढेको तर कुल निर्यात शिथिल रहेकोले व्यापार घाटामा विस्तार आएको हो। निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाह र विदेशी अनुदान सहयोग उल्लेख्य बढेका कारण समग्र शोधनान्तर बचत अघिल्लो वर्षको तुलनामा उच्च रहेको हो।
१३. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा कुल निर्यात २.४ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ। अघिल्लो वर्ष कुल निर्यात १.४ प्रतिशतले घटेको थियो। भारततर्फको निर्यात उल्लेख्य घटेकोले समीक्षा अवधिमा समग्र निर्यातको वृद्धि सीमान्त मात्र रहेको हो। वस्तुतर्फ, तयारी पोशाक, ऊनी गलैचा, पशिमना, वनस्पति घ्यू, रसायन, प्लाष्टिकका सामानहरू, तार र जुटका सामानहरूको निर्यात घटेकोले कुल निर्यात अपेक्षा गरे अनुरूप बढ्न नसकेको हो। मूलभूत रूपमा असहज तेलको आपूर्ति, विद्युत् लोडसेडिङको स्थिति र भौतिक पूर्वाधारको कमजोर अवस्थाले गर्दा नेपाली वस्तुहरूको प्रतिस्पर्धात्मक क्षमतामा कमी आएकोले निर्यातमा सुधार आउन नसकेको हो।
१४. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा कुल आयात १६.१ प्रतिशतले बढेको छ। अघिल्लो वर्ष कुल आयात १२.० प्रतिशतले बढेको थियो। भारतबाट हुने आयातमा अत्यधिक विस्तार आएको छ। सवारी साधन तथा तिनका पार्टपूजा, पेट्रोलियम पदार्थ, विद्युतीय सामान, दूरसञ्चार सामाग्री, सुन र फलामजन्य वस्तुहरूको आयात बढेकोले समग्र आयातमा विस्तार आएको हो। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा पेट्रोलियम पदार्थको आयात २१.५ प्रतिशतले वृद्धि भई रु ४० अर्ब ७९ करोड पुगेको छ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा पेट्रोलियम पदार्थको आयात ०.३ प्रतिशतले घटेर रु ३३ अर्ब ५७ करोड रहेको थियो। विप्रेषण आप्रवाह बढेको र बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले उपभोग कर्जालाई प्रोत्साहन दिएकाले पनि आयातमा विस्तार आएको हो। भारतबाट हुने औद्योगिक कच्चा पदार्थको आयातको लागि अमेरिकी डलरमा भुक्तानी सुविधाको व्यवस्थाले गर्दा भारतबाट फलामजन्य वस्तुहरूको आयात बढेको हो। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा अमेरिकी डलर भुक्तानीमार्फत् भारतबाट भएको आयात रु ३२ अर्ब २ करोड पुगेको छ, जुन भारतबाट भएको कुल आयातको २२.२ प्रतिशत हुन आउँछ। आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा यस्तो आयातको अंश १५.३ प्रतिशत मात्र थियो।

१५. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा पर्यटन क्षेत्रबाट विदेशी मुद्रा आर्जन ८४.२ प्रतिशतले बढेको छ । अधिल्लो आर्थिक वर्षमा यस्तो आर्जन ६.० प्रतिशतले मात्र बढेको थियो । शान्ति सुरक्षामा सुधार आएको फलस्वरूप सन् २००७ मा नेपालमा ५ लाखभन्दा बढी पर्यटकहरू भित्रिएको तथ्याङ्क सार्वजनिक भइसकेको छ । आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा हवाईमार्गबाट नेपालमा आएका पर्यटकहरूको संख्या ३ लाख ६८ हजार पुगेको छ । अधिल्लो आर्थिक वर्ष हवाईमार्गबाट आएका पर्यटक आगमन संख्या ३ लाख ३२ हजार थियो । २०६५ वैशाख, जेठ र असारमा भने हवाईमार्गबाट नेपाल आउने पर्यटक संख्यामा कमी आएको छ । भारतीय पर्यटक आगमनमा उल्लेख्य कमी आएकोले उक्त महिनाहरूमा समग्र पर्यटक आगमन संख्या घटेको हो । काठमाडौं र दिल्लीबीचको हवाई भाडादर अन्य गन्तव्यस्थलको तुलनामा उल्लेख बढेको र हवाई उडान संख्यामा विस्तार हुन नसकेको र नेपाल वायुसेवा निगमले विमानको अभावमा उडान भर्न नसकेकोले समेत भारतीय पर्यटक आगमन संख्यामा कमी आएको हो । मुलुकमा रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना गर्न, विदेशी मुद्रा आर्जन बढाउन र बाह्य क्षेत्र स्थिरता कायम गर्न पर्यटन क्षेत्रको अहम् भूमिका रहेको सन्दर्भमा पर्यटन क्षेत्रसम्बन्धी पूर्वाधारको विकास हुन जरूरी छ ।
१६. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा विदेशमा काम गर्ने नेपालीहरूले पठाएको विप्रेषण रकम उल्लेख्य ४२.५ प्रतिशतले वृद्धि भई रू १४२ अर्ब ६८ करोड पुगेको छ । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा विप्रेषण आप्रवाह २.५ प्रतिशतले मात्र बढेको थियो । नेपालले कतार, दक्षिण कोरिया, संयुक्त अरब इमिरेट्स र बहराइनसँग श्रम सम्झौता सम्पन्न गरेको समेतले गर्दा विदेशमा कामको लागि जाने नेपालीहरूको संख्यामा बढोत्तरी आएकोले विप्रेषण आप्रवाह उल्लेख्य बढेको हो । नेपाली कामदारहरूको लागि प्रमुख गन्तव्यस्थलका रूपमा रहेका मलेसिया, कुवेत र इजराइलसँग नेपाल सरकारले जति सक्दो छिटो श्रम सम्झौता गर्न आवश्यक छ । वस्तु निर्यात शिथिल रहेको विद्यमान स्थितिमा शीप विकासको माध्यमबाट नेपाली कामदारहरूको विप्रेषण आप्रवाह विदेशी मुद्रा आर्जन गर्ने दीगो र प्रमुख स्रोतको रूपमा स्थापित गरिराख्न जरूरी छ ।
१७. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा मुलुकको शोधनान्तरमा उच्च बचत कायम रहनुको अर्को स्रोत विदेशी सहायता रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा कुल विदेशी सहयोग रू ३४ अर्ब ६ करोड भित्रिएको छ । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा विदेशी सहयोग रू २५ अर्ब ८५ करोड भित्रिएको थियो । ग्रामीण पुर्ननिर्माण तथा पुर्स्थापना, गरिबी निवारण कोष, सबैको लागि शिक्षा कार्यक्रम, ग्रामीण खानेपानी आपूर्ति तथा सरसफाई आयोजना र मध्यमस्याङ्दी जलविद्युत् आयोजनाको लागि उल्लेख्य सहयोग प्राप्त भएकोले समीक्षा वर्षमा विदेशी सहयोग आप्रवाह उच्च रहेको हो ।
१८. मुलुकको शोधनान्तर बचत उल्लेख्य कायम रहेकोले आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा कुल विदेशी विनिमय सञ्चिति रू २१२ अर्ब ६२ करोड पुगेको छ । यो सञ्चिति ११.३ महिनाको वस्तु आयात र ९.१ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न पर्याप्त छ ।
१९. सार्वजनिक वित्ततर्फ, आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा नेपाल सरकारको राजस्व सङ्कलन २२.६ प्रतिशतले वृद्धि भई रू १०७ अर्ब ५५ करोड पुगेको छ । अधिल्लो वर्ष नेपाल सरकारको राजस्व २१.३ प्रतिशतले बढेको थियो । आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा नेपाल सरकारको राजस्व सङ्कलन लक्ष्य रू १०४ अर्ब रहेको थियो । समग्र आयात तथा उच्च भन्सार कर लागने

वस्तुहरूको आयात बढेको, अन्तःशुल्कको दायरा तथा दर बढेको, विप्रेषण आप्रवाह वृद्धि भएको कारण समेत आन्तरिक थोक तथा खुद्रा व्यापारमा विस्तार आएको र बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको वृद्धिसँगै “करपोरेट” संस्कृतिमा विस्तार आएकोले आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा राजस्व सङ्कलनमा उल्लेख वृद्धि भएको हो ।

२०. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा नेपाल सरकारको कुल खर्च २२.२ प्रतिशतले वृद्धि भई रु १६३ अर्ब ३१ करोड पुगेको छ । अधिल्लो वर्ष नेपाल सरकारको कुल खर्च २०.५ प्रतिशतले बढेको थियो । कुल खर्चमध्ये चालू खर्च १८.५ प्रतिशतले वृद्धि भई रु ९१ अर्ब ४१ करोड पुगेको छ भने पूँजीगत खर्च ३९.७ प्रतिशतले वृद्धि भई रु ५५ अर्ब ५२ करोड पुगेको छ । कुल पूँजीगत खर्चमध्ये नेपाल आयल निगमलाई रु ६ अर्ब ६७ करोड, कृषि विकास बैंकलाई रु २ अर्ब ८३ करोड र नेपाल विद्युत् प्राधिकरणलाई रु २ अर्ब २३ करोड समेत गरी सरकारी संस्थानहरूतर्फ कुल रु १२ अर्ब ५६ करोड ऋण तथा शेयरलगानी भएको छ । त्यस्तैगरी, गरिवी निवारण कोषलाई रु १ अर्ब ८७ करोड दाखिला भएको छ । बाँकी स्थानीय निकायका लागि निकास र नेपाल सरकारको प्रत्यक्ष पूँजीगत खर्च रहेको छ ।
२१. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा नेपाल सरकारको बजेट घाटा रु ३३ अर्ब ३ करोड रहेको छ । अधिल्लो वर्ष बजेट घाटा रु ३० अर्ब ९ करोड रहेको थियो । आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा नेपाल सरकारले रु २० अर्ब ५० करोड आन्तरिक ऋण उठाएको छ भने बाह्य ऋण रु ११ अर्ब ३३ करोड परिचालन गरेको छ ।
२२. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा नेपालको वित्तीय क्षेत्रमा संख्या र कारोबार दुवै दृष्टिकोणले उल्लेख विस्तार भएको छ । आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा वाणिज्य बैंकहरूको संख्या ५ ले विस्तार भई २५ पुगेको छ । वाणिज्य बैंकहरूको शाखा संख्या १०६ ले विस्तार भई ५५८ पुगेको छ । विकास बैंकहरूको संख्या २० ले विस्तार भई ५८ पुगेको छ । वित्त कम्पनीहरूको संख्या ७ ले विस्तार भई ७८ पुगेको छ । यस बैंकबाट इजाजतप्राप्त लघुवित्त विकास बैंकको संख्या १२, वित्तीय सहकारीको १६ र वित्तीय गैरसरकारी संस्थाहरूको संख्या ४६ रहेको छ । यस बैंकको नियमन र निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणमा रहेका वित्तीय संस्थाहरूको कुल संख्या आर्थिक वर्ष २०६४/६५ असार मसान्तसम्ममा २३५ रहेको छ । एक वर्ष अगाडि यो संख्या २०८ रहेको थियो । त्यस्तैगरी, बीमा कम्पनीहरूको संख्या ४ ले वृद्धि भई २५ पुगेको छ ।
२३. वित्तीय कारोबारतर्फ आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा वाणिज्य बैंकहरूले परिचालन गरेको निक्षेप २६.० प्रतिशत (रु ८७ अर्ब ७ करोड) ले विस्तार भई रु ४२१ अर्ब ५२ करोड पुगेको छ । थप निक्षेप परिचालन बाहेक वाणिज्य बैंकहरूको चुक्ता पूँजी रु ११ अर्ब ७३ करोडले बढेको छ । थप ५ वाणिज्य बैंकहरू सञ्चालनमा आएका र पुराना वाणिज्य बैंकहरूले बोनस शेयर तथा अग्राधिकार शेयर निष्काशन गरेकाले वाणिज्य बैंकहरूको चुक्ता पूँजी उल्लेख्य बढेको हो । कर्जा लगानीका लागि वाणिज्य बैंकहरूबाट पर्याप्त मात्रामा साधन परिचालन भइरहेको तथ्य यसबाट प्रष्ट हुन्छ ।
२४. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा वित्त कम्पनीहरूले परिचालन गरेको निक्षेप २७.४ प्रतिशत (रु ९ अर्ब २१ करोड) ले विस्तार भई रु ४२ अर्ब ८१ करोड पुगेको छ । त्यस्तैगरी, विकास बैंकहरूले परिचालन गरेको निक्षेप ५८.७ प्रतिशत (रु ९ अर्ब २२ करोड) ले वृद्धि भई रु २४ अर्ब ९४ करोड पुगेको छ । कर्मचारी सञ्चय कोषसँगको कुल सङ्कलित कोष रु ६२ अर्ब ४८

करोड रहेको छ भने नागरिक लगानी कोषसँगको कुल सञ्चालित कोष रू १२ अर्ब ३६ करोड पुगेको छ। बीमा कम्पनीहरूसँग कुल बीमित रकम रू २९ अर्ब ३३ करोड पुगेको अनुमान छ।

२५. वित्तीय बजारतर्फ नेप्से सूचकाङ्क २०६४ आषाढ मसान्तको बिन्दुबाट २०६५ आषाढ मसान्तमा ४०.९ प्रतिशतले वृद्धि भई ९६३.३९ बिन्दु पुगेको छ। सोही अवधिमा बजार पूँजीकरण ९६.६ प्रतिशतले वृद्धि भई रू ३६६ अर्ब २५ करोड पुगेको छ, जुन कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँग अनुपात निकाल्दा ४४.६ प्रतिशत हुन आउँछ। आर्थिक वर्ष २०६४/६५ को पहिलो ६ महिनाको अवधिमा शेयर बजार कारोबारमा उल्लेख्य विस्तार आई २०६४ पुस २ गते नेप्से सूचकाङ्क १,०६४ बिन्दुसम्म र बजार पूँजीकरण रू ३३५ अर्ब रहेको थियो। शेयर बजारमा ठूलो उतार चढाव आउन नदिने उद्देश्यले यस बैंकले शेयरको धितोमा प्रवाह हुने बैंक कर्जामा हस्तक्षेप गरी पछिल्लो १८० कार्य दिनको अन्तिम मूल्यको औसत शेयर मूल्यको ५० प्रतिशतभन्दा बढी बैंक कर्जा प्रवाह गर्न नपाइने निर्देशन जारी गरिसकेको छ। यो नीतिगत व्यवस्थापश्चात् शेयरको दोस्रो बजार कारोबारमा स्थायित्व कायम हुन गई क्रमिक विस्तार भइरहेको छ।
२६. वित्तीय उपकरणको प्राथमिक निष्काशनतर्फ, आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा नेपाल धितोपत्र बोर्डले रू १ अर्ब १ करोड साधारण शेयर, रू ७ अर्ब ६० करोड अग्राधिकार शेयर र रू २ अर्ब १० करोड बोनस शेयर गरी जम्मा रू १० अर्ब ७१ करोड बराबर शेयर निष्काशनको लागि अनुमति दिइसकेको छ। त्यस्तैगरी, आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा नेपाल विद्युत् प्राधिकरणको रू १ अर्ब ५० करोड समेत गरी रू २ अर्ब ९५ करोड डिवेञ्चरको प्राथमिक निष्काशन भएको छ। फलस्वरूप, शेयर र डिवेञ्चरको आपूर्ति बढ्न गई धितोपत्रको दोस्रो बजार कारोबारमा स्थायित्व कायम गर्न सहयोग मिलेको छ।
२७. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्या र शेयर बजारको विस्तारले नेपालको वित्तीय क्षेत्रको दायरा र संघनता बढाएको छ। यसका साथै, अर्थतन्त्रमा लगानीका लागि साधनको परिचालनमा वृद्धि आउनाका अतिरिक्त औपचारिक क्षेत्रको विकासमा टेवा मिलेको छ। अर्कोतर्फ, वित्तीय क्षेत्रको विस्तारले शैक्षिक बेरोजगार घटाउन मद्दत मिलेको छ। यस क्रममा नेपाल सरकारको राजस्व परिचालनमा वृद्धि आएको छ भने अर्थतन्त्रको सुदृढीकरणमा मद्दत मिलेको छ।
२८. हाल वित्तीय क्षेत्रमा देखिएको विस्तारको तुलनामा औद्योगिक क्षेत्र र व्यापार क्षेत्रको संस्थागत विकास हुन सकेको छैन। बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको विकासको फलस्वरूप धितोपत्र बजारमा विस्तार आएको हो। औद्योगिक र व्यापार क्षेत्रले धितोपत्र बजारमार्फत् वित्तीय साधनको परिचालन गर्न सकेको छैन। नियामक संस्थाको रूपमा नेपाल राष्ट्र बैंकको उपस्थिति र यसको निरन्तर नियमन तथा निरीक्षण कार्यले गर्दा लगानीकर्ताको आकर्षण, सर्वसाधारणको विश्वास र बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले अवलम्बन गरेको संस्थागत सुशासन तथा कारोबारमा पारदर्शिताको कारण यो क्षेत्रको विस्तारमा तीव्रता आएको हो। एउटा नियामक संस्था हुने हो र सोबाट नियमन, संस्थागत संस्कृतिको विकास र पारदर्शिता बढाउने कार्य हुन सक्थ्यो भने औद्योगिक र व्यापार क्षेत्रको संस्थागत विकास हुन सक्छ। औद्योगिक र व्यापार क्षेत्रको संस्थागत विकास हुनसक्थ्यो भने लगानीकर्ताको विश्वास बढ्न

गई यस क्षेत्रले वित्तीय बजारबाट लगानीको लागि साधन परिचालन गर्न सक्छ र यस क्रममा वित्तीय क्षेत्रको थप विस्तारमा मद्दत मिल्न सक्छ ।

२९. नेपाल सरकारको ऋणपत्रतर्फ, आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा रू १२ अर्ब ५० करोडको थप ट्रेजरी बिल्सको निष्काशन भएको छ । यो समेत गर्दा नेपाल सरकारको हालसम्मको कुल ट्रेजरी बिल्स निष्काशन रू ८५ अर्ब रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा बोलकबोलको माध्यमबाट निष्काशन गरिएको रू ६ अर्ब ७ करोड समेत गरी नेपाल सरकारको विकास ऋणपत्र रू २१ अर्ब ७४ करोड रहेको छ । आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा निष्काशन गरिएको नागरिक बचतपत्र रू १ अर्ब ९३ करोड समेत जोड्दा नेपाल सरकारको राष्ट्रिय बचत पत्र र नागरिक बचतको कुल रकम रू ४ अर्ब १३ करोड रहेको छ । नेपाल सरकारले निष्काशन गर्ने ऋणपत्रहरूको कारणले मुद्रा बजार र पूँजी बजारको विस्तारमा सहयोग पुगेको छ ।
३०. आर्थिक वर्ष २०६४/६५ मा कुल अन्तरबैंक कारोबार रू २५८ अर्ब पुगेको छ । आर्थिक वर्ष २०६३/६४ मा कुल अन्तरबैंक कारोबार रू १७० अर्ब रहेको थियो । बैंकहरूको संख्या वृद्धि भएको, बैंकहरूको नगद व्यवस्थापन कार्यमा सुधार आएको र धितोपत्र बजारमा विस्तार आएकोले अन्तरबैंक कारोबार बढेको हो । मौद्रिक व्यवस्थापनको दृष्टिकोणले अन्तरबैंक कारोबारमा विस्तार आउनु सकारात्मक पक्ष हो ।